

O Tratamento Integrado de Linguas como instrumento para a normalización da lingua galega

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 32-35

Sofia Rama Lorenzo

IES Félix Muriel

sofiaramalorenzo@gmail.com

O contacto entre linguas é o fenómeno máis habitual nas sociedades do século XXI. Ese contacto pode servir para aproximarnos ou para afastarnos. O reto da escola é lograr que o fenómeno do contacto entre linguas sexa un instrumento para a aproximación, a comprensión, o respecto e a aceptación do outro, do diferente, en consecuencia, do mundo. Dado que hai que aprender a preservar a diversidade, porque non se protexe o que non se coñece, importa educar para a interacción con aquel/a que utiliza outra(s) lingua(s).

Educación na intercomprensión, na e para a diversidade lingüística é o camiño escollido pola UNESCO desde 2006 e supón, ao mesmo tempo, educar para a cidadanía, educar no diálogo, para a paz, a democracia e a xustiza social. Habitamos un mundo absorbido pola globalización no que o dominio do inglés instalouse como un dogma que non pode ser cuestionado nin criticado. Este proceso de homoxeneización lingüística é contrario á diversidade e inimigo da democracia. De aí o papel fundamental da escola para o desenvolvemento da competencia plurilingüe, para formar galegos e galegas políglotas,

usuarios/as de diversas linguas, a través dunha metodoloxía baseada no tratamento integrado de linguas, desenvolvendo un plurilingüismo inclusivo, en cuxo corazón resida a normalización da lingua galega.

Nos anos 80, Cummins presentou a súa *hipótese da interdependencia*, na que afirma que, "se a instrución nunha lingua minoritaria é efectiva á hora de promover a competencia en dita lingua, a transferencia desta competencia á lingua maioritaria darase sempre que haxa unha exposición adecuada a esa lingua e haxa unha motivación adecuada para aprendela". Tamén defendeu a súa *teoría do dobre iceberg* ou a existencia dunha competencia comunicativa subxacente común, segundo a cal, "vemos a superficie do iceberg (o acento, por exemplo), pero debaixo hai unha capacidade lingüística que podemos usar noutras linguas".

En 2001, o Marco Común Europeo de Referencia para as Linguas (MCERL), documento compartido polos países da Unión Europea (UE), procuraba acabar coa "múltiple competencia monolingüe" instalada nos centros educativos, para lograr no alumnado o desenvolvemento da competencia plurilingüe. Ese documento, asinado por España, foi trasladado ás leis educativas en 2007 a través da Lei Orgánica de Educación (LOE), que introduciu as competencias básicas e falaba da competencia subxacente común (así chamada por Cummins na súa *teoría do dobre iceberg*) como fundamento do tratamento integrado das linguas.

En 2015, os decretos curriculares emanados da Lei Orgánica para a Mellora da Calidade Educativa (LOMCE), como o Decreto 86/2015 que establece o currículo de educación secundaria en Galicia, recollen nos prólogos dos currículos das materias lingüísticas a necesidade dun Tra-

tamento Integrado de Linguas e diríxense a todas as materias lingüísticas, non só ás dúas linguas oficiais (a propia da comunidade e a ambiental^[1]), senón tamén ás linguas estranxeiras e ás linguas clásicas:

Por outra parte, o tratamento integrado das linguas debe considerar o punto de partida diferente de cada unha delas. Daquela, non se pode esquecer a situación de minorización da lingua galega, que cómpre atender e dinamizar adecuadamente. Con esa finalidade, é preciso favorecer o uso e a aprendizaxe desta lingua de xeito que se impulse a súa normalización e se venzan as dificultades da súa menor presenza e repercusión social, motivadas en moitos casos por prexuízos que cómpre desmontar e superar.

QUE É O TRATAMENTO INTEGRADO DE LINGUAS (TIL)?

O Tratamento Integrado de Linguas (TIL) consiste na elaboración dunha programación didáctica consensuada para as linguas vehiculares dun centro. Esta programación debe partir de presupostos accesibles ao alumnado e dunha metodoloxía común. O seu principal obxectivo é facilitar as transferencias lingüísticas entre idiomas e, en definitiva, mellorar a calidade do proceso de ensino-aprendizaxe.

Con esta definición iníciase a presentación do curso de formación que o CAFI organizou no curso académico 2018-19 para a *Aproximación ao tratamento integrado de linguas*. A lectura dese parágrafo léva-

nos a pensar que o TIL é unha programación didáctica, mellor dito, unha *superprogramación* elaborada por un *superdepartamento*, pois nela estarían integradas as programacións de cada un dos departamentos lingüísticos e nel estarían integrados todos os membros deses departamentos. Pero o TIL non é unha programación didáctica, antes que nada é **tratamento**, é dicir, unha metodoloxía para a didáctica das linguas curriculares, que procura o desenvolvemento da competencia plurilingüe do alumnado. En palabras de Teresa Ruiz:

O Tratamento Integrado de Linguas é unha corrente na didáctica das linguas que intenta que todas as linguas curriculares compartan os mesmos principios metodolóxicos e o mesmo enfoque didáctico.

O TIL aparece no sistema educativo coa LOXSE para desenvolver o ensino bilingüe nos territorios con lingua propia e outra lingua ambiental, polo tanto, con dúas linguas oficiais. E vén avalado por investigacións sobre a aprendizaxe de linguas e sobre transferencias de aprendizaxes entre linguas. Tradicionalmente, e non tan tradicionalmente, o bilingüismo foi considerado un problema; non hai máis que botarlle unha ollada á lei educativa promovida polo ministro francés de educación o curso pasado, Jean-Michel Blanquer, quen pon en cuestión o bilingüismo das escolas Bressola (inmersión lingüística en catalán en Francia), ignorando que os resultados desas escolas nas avaliacións de Primaria e nos exames estatais finais son superiores á media do alumnado francés e demostran que a inmersión en catalán non só non desfavorece a aprendizaxe do francés, senón que a beneficia. Este modelo de inmersión lingüística fora o escollido por Miquel Siguan para Cataluña, seguindo o exitoso

[1] Utilízanse os termos "propia" ou "primeira lingua" para o galego e "ambiental" ou "segunda lingua" para o español, en lugar do ambiguo "lingua materna" ou do inadecuado polo seu nesgo ideolóxico "linguas cooficiais". Entendendo por lingua ambiental a que está instalada en todos os ámbitos da sociedade, especialmente os vinculados ao mundo urbano e moderno, e, polo tanto pode ser adquirida fóra da escola, na contorna do alumno/a a través da súa socialización.

modelo de Quebec, que levará á práctica a *hipótese da interdependencia* de Cummins.

Esta hipótese, segundo Vincent Pascual, só se realizaría con éxito nesta dirección: se a inmersión se produce na lingua minorizada, pois o resultado é un *bilingüismo aditivo*, é dicir, alumnado bilingüe sen prexuízos lingüísticos; pero non sucedería en sentido contrario: se a inmersión se produce na lingua hexemónica, pois o resultado é un *bilingüismo subtractivo*, é dicir, alumnado diglósico con prexuízos cara á súa propia lingua e con risco de perda de identidade. En consecuencia, de aplicarmos a hipótese de Cummins á nosa realidade, deberíamos alfabetizar o alumnado en galego e desenvolver a competencia comunicativa, primeiro, en galego. Como afirmaba Anxo Lorenzo en 2007, “nos programas bilingües galego-castelán, unha instrución temperá en galego, que desenvolva as habilidades de lectura e escritura en galego (tanto para o alumnado que a ten como L1 como para quen a ten coma L2),

non fomentará soamente o desenvolvemento das habilidades en galego, senón que se estarán tamén desenvolvendo competencias conceptuais e lingüísticas máis profundas, que estarán directamente vencelladas ao desenvolvemento da alfabetización no castelán”.

En resumo, o TIL é unha metodoloxía para o ensino, aprendizaxe e avaliación das linguas que ten o seu fundamento na competencia subxacente común, proposta por Cummins, como xa vimos, na súa teoría do *dobro iceberg*. É dicir, na práctica significaría que, se aprendemos a facer esquemas en galego, non precisamos aprender de novo a facelos en español ou en francés ou en inglés; se aprendemos o proceso da fotosíntese en galego non precisamos volver a aprendelo, pois os conceptos xa están asimilados; o que aprenderemos será a terminoloxía nas distintas linguas.

A metodoloxía TIL debe estar ao servizo do desenvolvemento do Proxecto Lingüístico de Centro (PLC), que consiste na plani-

ficación de todos os aspectos relacionados co ensino, aprendizaxe e uso das linguas en cada centro, polo que debe recoller:

- Reflexión da comunidade educativa arredor das linguas curriculares e da contorna.
- Grao de desenvolvemento da competencia comunicativa do alumnado en cada unha das linguas curriculares, para detectar fortalezas e debilidades e mellorar o proceso de ensino-aprendizaxe.
- Acordos sobre as linguas como: obxectos de aprendizaxe / vehículos de aprendizaxe.
- Obxectivos do centro para cada unha das linguas: para fomentar o plurilingüismo inclusivo, para erradicar os prexuízos lingüísticos e para normalizar a lingua galega.

En definitiva, o Proxecto Lingüístico de Centro é o documento, mentres que o TIL é a metodoloxía para desenvolver ese proxecto.

Exposición do Proxecto TIL Castelao e a paz 2020

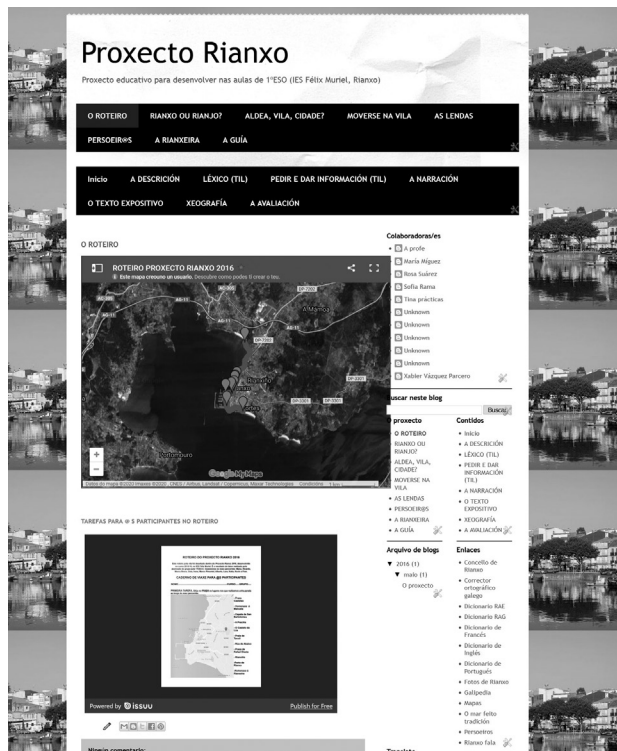
ACABANDO...

Bieito Silva, no seu artigo “Plurilingüismo a partir do galego”, bota man de Antón Reixa para presentar o *galego políglota*, que o artista definía como “un individuo que está alfabetizado en galego, é competente en castelán por razóns obvias, sabe falar e ler en inglés porque así o aprendeu no sistema público de ensino obrigatorio, coñece o parentesco de irmandade lingüística entre o galego e o portugués (...) navega con vantaxe por Internet polos seus coñecementos de inglés-castelán-portugués (...); un individuo, en definitiva, de mundo”.

Pois ben, a metodoloxía TIL busca formar galegos e galegas políglotas, é dicir, persoas competentes en galego como vehículo de comunicación oral ou escrita, para a construción de coñecementos, para o desenvolvemento persoal e a cohesión social; persoas que tamén desenvolven a súa competencia lingüística en castelán nos seus rexistros escolares para a construción dos coñecementos e para a comunicación; persoas que ademais coñecen unha ou dúas linguas estranxeiras para a investigación, a elaboración de coñecementos e a comunicación; finalmente, persoas que son quen de comprender escritos en linguas da mesma familia lingüística, que saben das linguas do estado, que están abertas a todas as culturas e que aprenden de todas. Tamén nese artigo, afirmaba Bieito Silva:

O galego, como lingua propia do territorio e como variedade recesiva, debe ser a lingua primeira e principal do currículo. En caso contrario, non poderá conservar a súa condición de código identitario nin funcionar como idioma socialmente útil.

A competencia subxacente común e a hipótese de interdependencia de Cummins supo-

Blog do Proxecto TIL Rianxo 2016

ñen na práctica a inmersión na lingua minorizada, imprescindible para conservar o galego como “código identitario” e “idioma socialmente útil”. O Marco Común Europeo de Referencia para as Linguas recolle as ensinanzas do autor dublinés e senta as bases para a lexislación educativa europea posterior. Este é o camiño que nos leva ao TIL. ■

- CUMMINS, J. (1979) Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children (Infancia y Aprendizaje, trads.) *Journal for the Study of Education and Development*, ISSN-e 1578-4126, N° 21, 37-61 (1983). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=668603>
- LORENZO, A.; FERNÁNDEZ PAZ, A. e RAMALLO, F. (2007) *A planificación lingüística nos centros educativos*. Xunta de Galicia, 48-68. http://alorenzo.webs.uvigo.es/Docs/Planificacion%20linguistica_2007.pdf
- PASCUAL, V. (2008, 2 de decembro) *A elaboración do Proxecto Lingüístico de Centro* (sesión de conferencia e presentación de diapositivas). III Seminario de Dinamización Lingüística no ensino, Universidade de Vigo. <https://slideplayer.es/slide/16134/>
- RUIZ, T., APRAIZ JAIO, M.V., PÉREZ GÓMEZ, M. (2012) La enseñanza integrada de las lenguas en la escuela plurilingüe, *Revista Iberoamericana de Educación*, 59(2012). <https://rieoei.org/RIE/article/view/459>
- RUIZ, T. (2012) *El Tratamiento Integrado de las Lenguas* (presentación de diapositivas), Enfoques comunicativos. <https://sites.google.com/site/enfoquescomunicativos/home/el-tratamiento-integrado-de-lenguas>
- SANMARTÍN REI, G. (editora) (2012) *Lingua e ecoloxía*, VIII Xornadas sobre Lingua e usos. Servizo de Normalización Lingüística. Universidade de A Coruña. http://kit.consellodacultura.gal/web/uploads/adxuntos/arquivo/5444f24adacd1-lingua_e_ecoloxia.pdf
- SILVA, B. (2008) Plurilingüismo a partir do galego. O papel da escola, *Revista Eduga* n° 53, 21-25. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2658103>
- VALDERRAMA, M. (2016) *O TIL e os proxectos de comunicación*, LComunica. <https://lcomunica.wordpress.com/2014/03/05/planificacion-linguistica-en-centro/> (consultada 17 de agosto de 2020) Prezzi <https://prezi.com/csukmckf5et/proxecto-de-comunicacion/>
- Hizkuntzen Trataria Bateria (desde 2006). *El tratamiento integrado de lenguas en la CAPV*, Berritzeguneak Nagusia, Consellería de Educación do País Vasco. <https://tratamientointegrado.wordpress.com/>